

Na predvečer shoda na Vrhu se v Krivi Vrbi ob Vrbskem jezeru na *Evropskem srečanju* zberejo podporniki nekdanjih esesovcev, zbrani v *Kameradschaft IV*. Leta 2005 se jim je Jörg Haider zahvalil in izrazil priznanje, da so izvršili svojo dolžnost v prid domovine. Glavna oseba romana Pflüger spominja na bivšega Haiderjevega svetovalca in sedanjega ideološkega voditelja avstrijskih svobodnjakov, novinarja in sedanjega evropskega poslanca Andreasa Mölzerja, ustanovitelja ekstremno desne frakcije s francoskim Le Penom, italijanskim Finijem ter romunskimi, bolgarskimi in belgijskimi predstavniki.

V Vennemannovem romanu nato poseže v razpravo Mara Kogoj in z dejstvi dokaže, da so pripadniki SS med drugim zagrešili pokol na velikem kmečkem posestvu Peršmanovih; ti so kot koroški Slovenci v drugi svetovni vojni podpirali partizane. 25. aprila 1945 so esesovci in policisti umorili enajst članov družine Sadovnik in Kogoj, predvsem ženske in otroke, celotno Peršmanovo posestvo zažgali, da bi zakrili sledi tega pokola in s tem prevalili krivdo na Titove partizane. Mara Kogoj želi odkriti pravega krivca in zavrniti Pflügerjeve trditve. Spomin na njeno mati, ki je bila partizanka in je umrla v koncentracijskem taborišču, in pa verjetne sorodstvene zveze s pripadniki umorjene družine Kogoj silijo Maro, da po tolikih letih najde zgodovinsko resnico. Roman prikaže politično instrumentirano zgodovino Koroške z izdelanimi modeli, ki se kot toposi ponavljajo leto za letom v praksi in pa tudi na Vrhu. Borci za domovino – slovenski partizani, ki so se uprli nacionalsocializmu na koroškem ozemlju, žrtve iz vrst civilnega prebivalstva in umorjeni pri Peršmanu dobijo v romanu svoj prostor, svoj glas in častni spomin.

Mladi avtor je vpletel dogajanje romana v natančne prikaze vsebine, ciljev in strateškega vodenja nemške nacionalsocialistične politike. Pisanje romana v obliki intervjuja mu dopušča tudi svobodno izbiro moderne tehnike: pogovorni jezik z dolgimi stavki, svojevrstna interpunkcija brez pik, uporaba dvopičja, kopičenje, ponavljanje in vrivanje besed. Vmesno govorjenje pripovedovalca pa skrbi za stalno menjavo perspektive, kar vodi do težke berljivosti romana. Predvsem pa otežuje branje svojevrstno podajanje letnic v pisani besedi (npr. tisočdevetstoštiriinštirideset namesto 1944). Pri tem se pojavi vprašanje, ali je ta način izbran samo zaradi modernega podajanja teksta ali zaradi povečanja zbranosti bralca pri težki lekčiji ali pa – mislim seveda ironično – avtor želi s tem podaljšati besedilo.

Vennemannov roman *Mara Kogoj* je svojevrstno, po vsebini in načinu literarnega podajanja presenetljivo delo. Roman je zelo koristen in potreben za osvetlitev zgodovinskega dogajanja in sedanjega stanja slovenske manjšine na Koroškem. Slovenskim bralcem lahko priporočimo, da se seznanijo z dobro fundiranim prikazom zgodovinskega razvoja pokrajine in življenja ljudi slovenske etnije na drugi strani Karavank.

M a j d a O r a ž e m S t e l e

M o j c a R a m š a k, **Žrtvovanje resnice – opoj zmuzljivih diskretnih indiskretnosti**. Maribor: Litera, 2006. 291 strani.

Monografija *Žrtvovanje resnice – opoj zmuzljivih diskretnih indiskretnosti* avtorice dr. Mojce Ramšak je izšla aprila 2006 pri študentski založbi Litera v Mariboru, pod uredništvom Andreja Brvarja. Knjiga, ki je razdeljena na dvanajst poglavij, ima 291 strani in je opremljena s slikovnim gradivom, z opombami, s kazalom ključnih besed, s povzetkom v angleškem jeziku ter s seznamom literature (132 enot).

Mojca Ramšak že v predgovoru zapiše, da gre v monografiji za etnološko analizo različnih diskurzivnih in vedenjskih oblik, ki ustvarjajo čast in dobro ime. Termina sta v monografiji postavljena v posebno pojmovno zvezo in nastopata skupaj. Avtorica analizira različna pojmovanja časti in dobrega imena v pretekli ter sodobni ljudski in popularni kulturi v Sloveniji. Ob tem se osredotoči na načine, kako različne diskurzivne in vedenjske oblike opišejo oz. soustvarjajo čast in dobro ime.

Čast in dobro ime opredeli kot družbenozgodovinski konstrukt, ki ga je treba prepoznavati v ideološko zaznamovanih praksah in simbolikah vsakdanjega življenja. Avtorica pa ne ostaja le pri družbeno konstruktivističnih analizah in razgaljanjih. V središču njenega zanimanja sta posameznica in posameznik, njune osebne usode, stiske ali tesnobe ob napadu na njuno čast in dobro ime – to je ob opravljanju, obrekovanju in govoricah.

Mojca Ramšak se ukvarja z mikro vidiki opravljanja in obrekovanja v družbeno kulturnih kontekstih, v analizi samega dejanja pa z opravljanjem kot obliko političnega delovanja ter umetniškega nastopa za opravljalce. Pri tem se ne sprašuje o resničnosti govoric, temveč o okoliščinah, v katerih se oblikujejo

takšne vedenjske ali govorne oblike. Zanima jo, kdaj in kako se ljudje sami odločijo, kaj je za njih resnica in kaj neresnica. Njeno temeljno vprašanje je, zakaj se zdijo ljudem govornice sploh pomembne.

V osrednjih poglavjih avtorica razpravlja o novicah, čenčah in govorih. Govornice spremlja v različnih oblikah; v procesu prenašanja, spreminjanja ali v načinih preskakovanja od ustnega prenosa v medije in spet nazaj. Sklicuje se tudi na zgodovinske, urbane in sodobne zgodbe.¹ Ob tem zvemo, da so vojne govornice že od druge svetovne vojne predmet raziskav v Združenih državah Amerike, kjer obstajajo tudi centri za nadzor govoric v kriznem času. Po zaslugi takšnega centra so med drugim uspeli zaustaviti panični beg ljudi iz mesta Port Jervis leta 1955. Zaradi dežja je v mestu prišlo do poplav in razširile so se govornice, da se bo poškodovani jez v bližini mesta zrušil, reka pa bo preplavila mesto. V nekaj urah je mesto zapustilo deset tisoč ljudi. Bežali so tudi v pižamah, brez prtljage in peš. Ko so v centru za nadzor govoric uspeli zaustaviti evakuacijo mesta, so naredili raziskavo in ugotovili, da je bila novica spočeta v bližnji gostilni, ko je nekdo omenil, da bi jez lahko popustil. Kot eksplozije določenih negotovosti in strahu se govornice hitro širijo in jih je težko zaustaviti, kar dokazuje avtorica tudi z drugimi konkretnimi primeri govoric ob naravnih nesrečah, kot na primer ob cunamiju v Indijskem oceanu leta 2004, hurikanu Katrini v ZDA leta 2005, ali na primeru rasnih govoric v ZDA v drugi polovici 20. stoletja in vampirskih zgodb v Vzhodni ter Srednji Afriki v kolonialnem obdobju. Pri primerih se avtorica osredotoči na raznolike motive, socialne podlage oz. kontekste takšnih zgodb. Številni primeri zgodb so ilustrativni, kar bralcu po eni strani popestri branje, po drugi pa kaže na razširjenost govornih praks med različnimi ljudmi in v različnih socialnih okoljih po svetu. Vendar bi si ob tako pestrem pregledu želeli, da bi bilo še več prostora namenjenega analizi posameznega primera, saj bi tako lahko izvedeli ne le, zakaj se zgodbe oblikujejo, temveč tudi kdo jih oblikuje ter prenaša, kdaj in kako.

Mojca Ramšak odkriva motive opravljanja v ljudskem slovtvu, v literaturi in v sodobnih neliterarnih virih v Sloveniji. V analizi se osredotoči na govornice na delovnem mestu, v partnerskem, v družinskem, v sosedskem življenju, v estradnem svetu ali v svetu politike. Avtorica obravnava tudi medicinske govornice v navezavi na bolezen, govornice o smrti ter govornice zaradi nevoščljivosti, zlobe, ljubosumnja ali oblačilnega videza. V zadnjem poglavju ugotavlja razmerja in prikrivanja med opravljanjem ter humorjem.

V monografiji ne pozabi izpostaviti vprašanja mizoginih stereotipov o ženskem opravljanju (9. poglavje). Mizogine predsodke, da ženske opravljajo več kot moški, poveže z določenimi družbenimi vlogami ter pričakovanji. Ob tem opozarja na številne evfemizme, ki zastrejo, omilijo in olepšajo govorna dejanja moških. Takšne razlage ponazori s primeri: medtem ko se za ženske na primer reče, da opravljajo, si moški izmenjujejo informacije (str. 178), pri ženskah naj bi opravljanje nastajalo iz dela, moški pa opravljanje označijo kot delo (str. 169).

Mojca Ramšak postavlja opravljanje in obrekovanje v razmerje med individualnim ter kolektivnim, v iskanje ravnovesja med osebnimi ter družbenimi potrebami oz. vrednotami. V njeni analizi pa vendar izstopa subjektivistična perspektiva. Avtorico zanima stališče doživljanja posameznice oz. posameznika: njegovi oz. njeni motivi za opravljanje in posledice, ki doletijo žrtev obrekljivih jezikov. Njena pozornost je usmerjena v obe smeri; k tarči pogovorov in k tistim, ki obrekujejo. Analitična kvaliteta takšnega pogleda je, da zajame tako kontekst kot funkcijo. Avtorica na takšen način opozori na dinamiko procesa: opravljanje združuje ljudi – opravljivce v skupino, hkrati pa razdira opravljivce od opravljanih. Pod vtisom dognanj iz politične antropologije in z analitičnim poudarkom na posledicah govoric Mojca Ramšak izpostavi družbene kontekste, v katerih se oblikujejo govornice. Analitičen razmislek tako umesti v kontekst razmerij moči in interesov.

Slikovno gradivo se v knjigi nahaja med samim tekstom, kar je velika prednost, saj avtorica z analizo fotografij, plakatov, skic ali likovnih upodobitev sproti razčlenjuje različna pojmovanja in simbolične vidike časti ter dobrega imena. Pri sami analizi se osredotoči na retoriko, na kulturno perspektivo, na različne besedne in gestikulacijske načine, ob katerih ljudje oblikujejo oz. prenašajo govornice. Takšna analitična perspektiva je najbolj razvidna v predzadnjem poglavju knjige (11. poglavje) – ob terenski analizi sodne obravnave zoper čast in dobro ime.

V poglavju sledimo analizi empiričnega gradiva o kaznivih dejanjih zoper čast ter dobro ime v sodobni Sloveniji, ki temelji na sodnih spisih in na opazovanju z udeležbo v sodni dvorani. Predvsem ta del monografije je empirično bogat, analitično relevanten in za bralce nadvse zanimiv, a je – (tudi) zaradi

¹ Avtorica prevaja *contemporary legends* kot sodobne zgodbe (str. 40).

tematske in metodološke širine celotne monografije, pregleda mednarodne literature in že objavljenih mednarodnih raziskav, omejen na eno poglavje.

Avtorica z izostrenim očesom izkušene terenske raziskovalke podrobno opiše oblačilni videz ljudi in njihove gestikulacije, na podlagi interpretacije njihovih izražanj ter lastnih občutkov pa analizira terensko situacijo v sodni dvorani. Vendar bi si bralci želeli, da bi bilo takšnih opisov in analiz v knjigi še več. Med drugim tudi zato, ker ostajajo situacijski opisi in analize sodnih obravnav med družboslovno humanističnimi raziskovalci v Sloveniji večinoma prezrti. Mojca Ramšak dokazuje, kako pomemben in relevanten teren oz. primarni empirični vir je lahko prav sodna dvorana.

V drugem razdelku istega poglavja spremljamo mikro analizo vasi v Sloveniji med leti 1970 in 1986, ki ostaja zaradi etičnih načel neimenovana. Vas je bila izbrana, ker ima izjemno visoko število primerov kazenskih in civilnih sodb zaradi žalitve časti. V metodološkem smislu je zanimiva in relevantna predvsem konstrukcija takšnega terena, ki je oblikovana na podlagi sodnih spisov in sestavljena iz obtožnic, zapisnikov zaslišanja prič ter sodbe. Med različnimi dokumenti so na primer tudi zdravniški ali policijski zapisniki, v zapisnikih zaslišanj pa opisi neverbalne komunikacije.

Poleg tematske inovativnosti, prepričljivih primerjalnih medkulturnih analiz, terenskih evidenc ter bogate in pregledne literature že narejenih raziskav je pomembno opozoriti tudi na metodološki instrumentarij. Poglavje o metodologiji napoveduje podrobna razlaga stisk in dilem pri uporabi različnih tehnik kot tudi začetnih pričakovanj raziskovalke. Monografija je plod spretnega prepletanja različnih disciplinarnih vidikov in tehnik: analize lastne izkušnje, elektronsko ali po pošti poslanih vprašalnikov, opazovanja z udeležbo v sodni dvorani, slikovnega gradiva, sodnih zapisov iz arhiva sodišč, pravnih aktov, folklornega gradiva, muzejskih eksponatov (kot na primer sramotilne maske za branjevke iz 18. stoletja iz Hrvaškega zgodovinskega muzeja v Zagrebu), poljudno znanstvenih tekstov (na primer spisov Janeza Trdine), literarnih del in etnobotanike. Avtorica sooča konkretne terenske primere s primerjalnimi medkulturnimi terenskimi evidencami in s teoretično podkrepjenimi družboslovno humanističnimi raziskavami iz Združenih držav Amerike, Nemčije, Francije, Slovaške in Rusije.

V monografiji se neprestano srečujemo z vprašanjem etike, ki se navezuje na osrednje metodološko vprašanje raziskovanja v humanistiki. V tem smislu naj poudarim, da je bila do sedaj tema opravljanja, govoric, časti in dobrega imena v etnoloških analizah obravnavana le obrobno.² Z monografijo Žrtvovanje resnice – opoj zmuzljivih diskretnih indiskretnosti je obravnavana tema postala predmet etnološke raziskave v Sloveniji,³ hkrati pa je odprla nove raziskovalne poti tudi zgodovinarjem in sociologom.

N i n a V o d o p i v e c

² V zgodovinskih analizah se avtorica sklicuje na raziskave Marte Verginelle (*Ekonomija odrešenja in preživetja. Odnos do življenja in smrti v tržaškem podeželju*. Koper, 1996) in Darje Mihelič (*Ženska čast v istrskih mestih: Trst, Koper, Izola, Piran, 14.–15. stoletje. Acta Histriae* 8/2000, št. 1, str. 29–40 in *Udeležba žena v kazenskih procesih Piran 1302–1325, Etnolog* 11/2001, str. 44–55).

³ Tematika je bila pogosto obravnavana kot nekaj samoumevnega; omenjala se je vsebina, ne pa družbeni konteksti in ozadja (več Mojca Ramšak, *Žrtvovanje resnice – opoj zmuzljivih diskretnih indiskretnosti*, Litera, Maribor, 2006, str. 59). Na takšne načine opravljanje v etnoloških in antropoloških raziskavah ni bilo analitično problematizirano, niti obravnavano v mreži odnosov in moči.